

૨૨મું અષ્ટક : નિઃસ્પૃહતા સ્લોક-૧

સ્વભાવભાગાત ક્રિમપિ, પ્રાપ્તવ્યં નાવશિષ્યતૈ
વિત્તાત્મૈશ્વર્યસંપન્નો, નિઃસ્પૃહો જાયતી મુનિઃ

શબ્દાર્થ:

સ્વભાવભાગાત = આત્મસ્વભાવની પ્રાપ્તિ, ક્રિમપિ =
બહુ કંચણ, પ્રાપ્તવ્યં = પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય,
નાવશિષ્યતૈ = બાતી રહેતું નથી, વિત્ત = યોગ્ય,
આત્મૈશ્વર્યસંપન્ન = આત્માના સૌશ્વર્યને પ્રાપ્ત થયેલ,
મુનિઃ = સાધુ, નિઃસ્પૃહ = સ્પૃહારહિત, જાયતી = ધાય છે.

સ્લોકાર્થ: આત્મસ્વભાવની પ્રાપ્તિ બહુ કંચ પ્રાપ્ત
તરવા યોગ્ય બાકી રહેતું નથી. યોગ્ય (સમજને)
આત્માના (ગુણોરૂપ) સૌશ્વર્યથી યુક્ત મુનિ નિષ્પૃહ
બને છે.

ભાવાર્થ:

શિક્ષા: નિઃસ્પૃહતા શરત શું ?

સમાધાન: સ્પૃહા શરત વરિષ્ઠા. વરિષ્ઠાનો સ્વભાવ તો
નિઃસ્પૃહતા. કોચણ જાતના પરપદાર્થોની - પરભાવોની
વરિષ્ઠા રાખવી નહિ.

સંગિત્યારમાં અષ્ટકમાં નિલેખતાની વાત નથી, નિલેખતા
તો જ દુઃક ધાય તો જાણે નિઃસ્પૃહ બને તો.
સ્વભાવદશા શરતે આત્માના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર,
અવ્યાજાદિસુખ, અમૂર્ત્યલું અને અપૂર્વજાનંદ વગેરે
ગુણવ્યાપ્તિ જે શુદ્ધ-નિર્મલ આત્મસ્વરૂપ હો તે જ
સ્વભાવદશા કહેવાય છે. તે સિવાય બહુ કંચણ
મર્યાદા નહું આ સંસારમાં બાતી રહેતું નથી.
નિઃસ્પૃહતાની શરતે જ મુનિ વિશ્વાવનો બને છે
વિશ્વજં મોર્ષ આકર્ષણ તેને લોભાવી રાખતું નથી. આત્મ-
સ્વભાવ સિવાય બીજા મરુ ન સ્પૃહતા મુનિને નથી,

६२३ निःस्पृह्य अण्डः

लेख-२

संश्लेषितकरैः के के, प्राथम्यं न स्पृहावरीः
अमात्रज्ञानपातस्य, निःस्पृहस्य तृष्णं जगत्

शब्दार्थः संश्लेषितकरैः = एते श्लेषिते च श्लेषिते,
के के = श्लेषिते, स्पृहावरीः = स्पृहावाणा पुरुषो वरी,
न प्राथम्यं = प्राथम्यं नराणां नहि, अमात्रज्ञानपातस्य =
अपरिमित (अपरिमित) ज्ञानना पात, निःस्पृहस्य =
निःस्पृह मुनिः, जगत् = जगत्, तृष्णं = तृष्णवत् एते

लोकार्थः श्लेषिते एते श्लेषिते च श्लेषिते स्पृहावाणा
पुरुषो वरी तस्मै पासो प्राथम्यं नराणां नहि ?
(मांगला नहि). अपरिमित ज्ञानना पात श्लेषिते निःस्पृह
मुनिने तो सर्व जगत् तृष्णतुल्य एते.

भावार्थः जेने पोतानी श्लेषिते संपत्तिनु ज्ञान नहि
एते परपदावर्तनां सुख मानेको, तेको. एतान्
सुख माते कोने पासो शु शु नहि मांगतो ? श्लेषिते मने
नेने पासो तेको मानेको सुखसामग्रीनु ते वाचना
नहि, एतान् एतान् जे एतान् एतान्
निजारीनु जे रात-एवम एतान् एतान् मांगवानी
मिथ्या प्रवृत्तिं तयां करेको, तो एते जेने सुख
देशे एते मांगती नहि, कारणां ते मोरके मूढ एते.
एतन् अपेक्षवाणा पुरुषो जे एते कोने, संपत्तिके
सद्यसे एते सुखे करत एते एते को दिग्भर को
एते स्पृहाने को को मोरवाणी माहात्मने एते एते
माहात्मने एते जेने, एते को स्पृहानुं एते.

अमात्र ज्ञानी, जे पोतानुं सुख पोताना आत्मामांज ही तमे
माहात्मने एते पर पदावर्तने स्पृहा (एते) ही एते, एते,
ते एते एते समग्र जगत् तृष्ण (एते) तुल्य एते.
आत्मत्वानी एते एते को तेने एते एते एते
सुखाने - संश्लेषिते तृष्णानी एते एते.

૫૨મું નિઃસ્પૃશ્ય યાગ્યઃ

લોકો-૩

ચિન્તનિ જ્ઞાનદાત્રેણ, સ્પૃશ્યવિષલતાં જુઘ્વાઃ
મુખશોષં ચ મૂર્ચ્ચાં ચ, દૈન્યાં ચચ્ચાંતિ ચત્કૃલમ્

શબ્દાર્થ: જુઘ્વાઃ = સર્વ્યાત્મજ્ઞાની પંડિત પુરુષો, જ્ઞાનદાત્રેણ =
જ્ઞાનરૂપ દાતરડા વડે, સ્પૃશ્યવિષલતાં = સ્પૃશ્ય
વિષલતાને, ચિન્તનિ = હોદેલી, ચત્કૃલમ્ = જો લાલસા
રૂપ વિષલતાના રૂપ, મુખશોષં = મુખનું સુકાવું, મૂર્ચ્ચાં = મૂર્ચા,
ચ = અને, દૈન્યાં = દૈન્યનું, ચચ્ચાંતિ = ચાપેલી.

લોકાર્થ: સર્વ્યાત્મજ્ઞાની પંડિત પુરુષો જ્ઞાનરૂપ
દાતરડા વડે સ્પૃશ્યરૂપ વિષલતાને હોદેલી, જો
સ્પૃશ્ય-લાલસા રૂપ વિષલતાના રૂપ-મુખનું સુકાવું,
મૂર્ચ્ચાં અને દૈન્યતા ચાપેલી.

ભાવાર્થ: આત્માની નિર્મળતા પ્રાપ્ત તરવાનું જ જેનું લક્ષ્ય
હો તે જ સાચા જ્ઞાની પુરુષો કહેવાય છે. આવા જ્ઞાની
પુરુષો સમ્યક્જ્ઞાન રૂપ દાતરડા વડે સ્પૃશ્યરૂપ જેરની
વેલડીને પોતાની હૃદય-ભૂમિમાંથી ઉખેડીને હોદે નાંખેલી
જેમ દાતરડા વડે ભૂમિ ઉપર ઉગેલી વેલડી હોદાય તેમ
જ્ઞાનના બળે પંડિત પુરુષો પોતાના હૃદયમાંથી ઉઠેલી વિષયોની
લાલસાનો ઉચ્છેદ કરે છે.

આ વિષયોની લાલસા કેવી છે? જેમ જેરની વેલડી ઠસવા
રૂપ ચાપે છે, મુખનું સુકાવું નાંખેલું, દારે દારે મૂર્ચ્ચાં (ભીરોશન)
અને મૃત્યુ ચાપેલું તેમ વિષયોની લાલસા પણ મુખશોષ-
મૂર્ચ્ચાં અને દૈન્યતા રૂપ અણગમતાં દુઃખદાયી રૂપો ચાપેલું.
સ્પૃશ્યવાળો ભય ગરીબડો ધરને, લાલજડીને, ભાજારીને જેમ
વિષયરૂપો માંગ્યા જ કરે છે. આ લોકો પ્રથમ દૈન્યતા, સ્પૃશ્યનું રૂપ છે.
માંગણીમાં ન પ્રાપ્ત થતાં મુખ શોષાય છે. મુખ ઉપર રતાશુ ચાપે
લું. સ્પૃશ્યનું આ બીજું રૂપ છે. ત્યારબાદ દુઃખ અને ચિંતાની મૂર્ચ્ચાં
ચાપેલું. સ્પૃશ્યનું આ ત્રીજું રૂપ છે.

જાને આરે ગતિમાં જ દુઃખ ભાગવા પડેલું તેમાં તત્ત્વકે આત્મ-
જ્ઞાનનો સત્યાજ કરાયું છે. આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપને જાણ્યા પછી
દુઃખ સ્પર્શનું પણ નહીં.

૧૨મું નિસ્પૃહતા અબ્દઃ

લેણ-૪

નિષ્ક્રાસનીયા વિદુષા, સ્પૃહા ચિત્તગૂલાદ્ ગરિઃ
અનાત્મરતિયાંડાલ્, સંગમંત્રીકરોતિ ચઃ

શબ્દાર્થ: વિદુષા = વિદ્વાની, સ્પૃહા = તૃષ્ણા, ચિત્તગૂલાદ્ = મનરૂપ
દરકી, ગરિઃ = ગરાર, નિષ્ક્રાસનીયા = કાઠી મૂત્તવા વાગ્ય છે,
ચા = જી, અનાત્મરતિયાંડાલ્સંગાં = આત્માકી તિમ્બ્ન કાયા
પુદ્ગલમ્ રનરૂપ ચંડાલહીનો સંગ, સંગીકરોતિ = સંગીકાર કરાવે.

લેણકાર્થ: આત્માકી તિમ્બ્ન કાયા પુદ્ગલમ્ પ્રીતીરૂપ
ચંડાલહીનો સંગ કરનારી જે સ્પૃહા છે, તેને જ્ઞાની પુરુષે
પોતાના મનમંદિરમાંકી ગરાર કરવું જોઈએ.

ભાવાર્થ: આત્મલત્વની સમાધિની સ્વધેન તરતા જ્ઞાની પુરુષે
પર પાસેકી વસ્તુ પ્રાપ્ત તરવાની વચ્ચાને પોતાના ચિત્તરૂપ
દરમાંકી ગરાર કાઠવું જોઈએ, કારણકે સ્પૃહા જી લોભનાજ
પર્યાય છે, અને લોભ જ કષ્ટાવાને પરહામ છે. તેકી સ્પૃહાને
ત્યાગ તરવો જ જોઈએકર (best) માર્ગ છે. આ સ્પૃહા અનાત્મદશા
રૂપી ચંડાલહીની સાંજત (friendship) તરનારી છે. સ્પૃહાને
અનાત્મરતિ જોઈએ અને અનાત્મરતિને સ્પૃહા જોઈએ.

શંકા અનાત્મરતિ તેને તરવાય ?

સમાધાન: અનાત્મરતિ એટલે પુદ્ગલો પ્રત્યેકું અનેકું આકર્ષણ.
આ આકર્ષણ દેવા પછી જી પદાર્થમાં જે સુખની કલ્પના થાય
છે અને તે કલ્પનામાં જે અનંદ દેખાય છે તે અનાત્મરતિ તરવાય છે.

અનાત્મરતિમાંકી પ્રગટેલું સ્પૃહા રોધ (હોડવા જેવો) છે
અને આત્મરતિમાંકી પ્રગટેલું સ્પૃહા ઉપાદેય (ચાચરવા જેવો) છે.
જ્ઞાન સેવાની સ્પૃહા, સમ્યકદર્શન અને સમ્યક્જ્ઞાનની સ્પૃહા,
સાધુ સંબંધના વંદાવચ્ચની સ્પૃહા ના મૂળમાં આત્મરતિ છે જેકી
ઉપાદેય છે. આ જ સ્પૃહાઓમાં જે માન-સન્માનની વચ્ચા
કે આરંકાર થાય તો તેના મૂળમાં અનાત્મરતિ જ રોધ.
અનાત્મદશા એટલે પરમાવદશા થયેલા વિભાવદશા.

જેમ તરે એક પુરુષની પત્ની પર પુરુષને જીમ તરવી રોધ તો તે
વર્ષામચારિહી પત્નીને દરમાંકી ગરાર મઠવું તેજ કલ્યાણમરી
છે. તેમ જે સ્પૃહા પરમાવદશાની પ્રીતિ તરે છે તે સ્પૃહા આત્માને
અનંત સંસારમાં રખાય છે મારે તે સ્પૃહાકી ચિત્તમાંકી દૂર તરવી જોઈએ.